

Łukasz Jan Korporowicz

Uniwersytet Łódzki, Łódź

Komitet Sądowy Tajnej Rady (*Judicial Committee of the Privy Council*) – sądowy relikw Imperium Brytyjskiego?

W jednym z popularnych podręczników do nauki podstaw prawa angielskiego odnaleźć można następującą uwagę: „Wielu uważa jurysdykcję Komitetu Sądowego [Tajnej Rady] za dalece przestarzałą – powrót do dawno minionej brytyjskiej przeszłości imperialnej” (Partington 224). Zarzut postawiony przez autora podręcznika pojawia się stosunkowo często w różnych opracowaniach dotyczących struktury sądownictwa Zjednoczonego Królestwa. Należy zastanowić się jednak, czy takie i podobne sformułowania znajdują uzasadnienie. Krytykując trzeba pomyśleć, czy w omawianym przypadku krytyka jest konstruktywna.

W niniejszym opracowaniu przedstawiony zostanie Komitet Sądowy Tajnej Rady w trzech, wzajemnie się dopełniających perspektywach: historycznej, ustrojowej oraz proceduralnej. Rozważając aktualną pozycję prawną jakiegokolwiek instytucji czy podmiotu występującego w angielskim (czy brytyjskim) obrocie prawnym nie można pominąć aspektu historycznego. Ciągłość prawa angielskiego jest bowiem jedną z jego cech szczególnych.

Nawiązując do przytoczonego powyżej cytatu można powiedzieć, że w przypadku prawa angielskiego zarzut anachroniczności można postawić nie tylko Komitetowi Sądowemu, ale i wielu innym organom i instytucjom prawa.

Genezy uprawnień sądowniczych Tajnej Rady należy poszukiwać w zwyczajowych kompetencjach, którymi w epoce średniowiecza dysponowali

angielscy monarchowie. W przekonaniu poddanych byli oni najwyższymi sędziami królestwa oraz źródłem sprawiedliwości (w źródłach używa się czasami określenia *fountain of justice*). Wbrew tym założeniom, znaczna część władzy sądowniczej spoczywała w gestii niepozostających pod bezpośrednią kontrolą monarchy sądów lokalnych i manorialnych. Dopiero wykształcenie się konkurencyjnego wobec nich sądownictwa królewskiego (sprawowanego w imieniu monarchy, nie zaś przez niego samego) doprowadziło do zmian w zakresie funkcjonowania angielskiego wymiaru sprawiedliwości (van Caenegem 1–28; Korporowicz 79–80). Wspomniane sądownictwo królewskie, na które składały się Sąd Szachownicy, Sąd Spraw Pospolitych i Ława Królewska (Court of Exchequer, Common Plaes oraz King's Bench), rozwinęło się wskutek delegowania uprawnień realizowanych w wieku XI i XII przez monarchę wraz z jego radą (King and the Council, tj. Król i Rada). Działalność wymienionych sądów (nazywanych również westminsterskimi) przyczyniła się z kolei do powstania endemicznego porządku prawnego określanego jako *common law*. Jedną z jego cech charakterystycznych była szeroka niezależność od wpływów prawa rzymskiego i prawa kanonicznego. To z kolei odróżniało *common law* od praw Europy kontynentalnej.

Ze względu na specyficzne okoliczności narodzin *common law* – jako antytezy norm i zwyczajów prawnych stosowanych przez sądy lokalne – stosunkowo szybko okazało się, iż sądy królewskie nie obejmują swoją jurysdykcją wszystkich płaszczyzn życia codziennego. Stąd król przy udziale rady nadal sprawował zwyczajowy wymiar sprawiedliwości w tych wszystkich przypadkach, w których sądy królewskie i lokalne nie posiadały wystarczających uprawnień. W ciągu kolejnych stuleci, liczba napływających do rozpatrzenia spraw zmusiła monarchów do delegowania poszczególnych uprawnień na specjalnie w tym celu tworzone sądy. Za najważniejsze przejawy tego zjawiska uznać należy powstanie Sądu Kanclerskiego pod przewodnictwem Lorda Kanclerza oraz stworzenie Sądu Admiralicji dla rozpatrywania spraw handlowych, w tym dotyczących handlu zamorskiego. Królowie i ich doradcy nadal jednak zachowali jurysdykcję nad tymi sprawami, które bezpośrednio związane były z osobą monarchy.

Taki stan rzeczy łatwo mógł prowadzić do nadużyć i wykorzystania uprawnień sądowniczych dla celów politycznych. Stąd począwszy do XIV wieku można dostrzec nasilający się spór między radą królewską, parlamentem i sądami królewskimi. Przeciwnicy dalszego utrzymywania mo-

narszych kompetencji sądowniczych podnosili, że były one sprzeczne z obowiązującym w Anglii prawem. Wskazywano, że król i jego rada naruszają postanowienia Wielkiej Karty Swobód dotyczące sprawiedliwego sądu parów tj. sądu sprawowanego przez osoby równe pozycją społeczną podsądnemu (*Magna Carta*, art. 39; Halberda 2000: 83–85). Choć zarzut ten regularnie ponawiano, praktyka rozpatrywania spraw przez monarchów była nadal żywa. W czasach Tudorów i Stuartów przybrała jednak nową postać.

Względy pragmatyczne doprowadziły do stworzenia kilku zależnych od króla podmiotów – Tajnej Rady, która co do zasady miała pomagać monarchom w realizacji ich zadań administracyjnych oraz dwóch zależnych od niej organów sądowych – Sądu Izby Gwiazdzistej (*Court of Star Chamber*) oraz Sądu Prośb (*Court of Requests*), które ostatecznie przejęły jurysdykcję dawnej rady królewskiej (por. Potter 124–130; Elton 316–369). Absolutystyczne dążenia władców z dynastii Tudorów, a następnie Stuartów doprowadziły do przepowiadanego wcześniej upolitycznienia sądów. Prócz tego sądy westminsterskie domagały się zaprzestania rozpatrywania przez Sąd Izby Gwiazdzistej odwołań od ich wyroków. Sąd ten został zniesiony dopiero na fali reform przedsięwziętych przez tzw. długi parlament w lipcu 1641 roku. Sąd Prośb zniesiono rok później (Rankin 5–6).

Wprawdzie w toku reform zdecydowano, że Tajna Rada nie powinna posiadać żadnych kompetencji sądowniczych, jednak w mocy utrzymany został zwyczaj rozpatrywania przez nią apelacji składanych od wyroków sądów Wysp Normandzkich (*Channel Islands*). Przywilej ten obowiązywał przynajmniej od roku 1495. W roku 1580 uchwalono z kolei zasady postępowania w przypadku apelacji pochodzących z Wyspy Guernsey, które w przyszłości stały się podstawą procedowania we wszystkich sprawach „zamorskich” (Rankin 9). Zachowanie w mocy powyższych uprawnień Tajnej Rady nie było jednak przeoczeniem parlamentarzystów. Wyjątkowe traktowanie Wysp Normandzkich związane było z faktem, że reforma dotyczyła struktury sądów angielskich, podczas gdy Wyspy Normandzkie stanowiły podlegającą bezpośrednio królowi dependencję. Z tego względu nie były one częścią Anglii. Ponadto na ich terenie nie obowiązywało *common law*, lecz dawne normandzkie prawo zwyczajowe (Potter 131; Korporowicz 20–21, przyp. 19).

Przywilej, dzięki któremu jurysdykcja Tajnej Rady przetrwała zawirowania okresu długiego parlamentu, przyczynił się z czasem do ponownego

rozwoju jej kompetencji sądowniczych. Wraz bowiem z rozwojem angielskiego, następnie zaś brytyjskiego imperializmu, nowe zamorskie posiadłości, w sensie jurysdykcyjnym zaczęły być traktowane podobnie do Wysp Normandzkich. Apelacje od zapadłych w kolonialnych sądach wyroków kierowano do Tajnej Rady. Od schyłku 1696 roku wszystkie apelacje zaczęły być rozpatrywane przez nieformalny komitet apelacyjny, w którym zasiadać mogli wszyscy członkowie Tajnej Rady. Za niezbędne kworum uznano jednak udział trzech członków Rady (Howell 7). Jak wskazuje P.A. Howell, liczba rozpatrywanych apelacji stopniowo rosła. Od około dziewięciu w skali roku w latach dwudziestych XVIII wieku, do ponad dwudziestu w roku 1770. Utrata kolonii amerykańskich nie spowodowała znaczących zmian w statystykach sądowych, ze względu na nowe zdobycze terytorialne w innych częściach globu, jak również w związku z płynnym przejmowaniem przez Koronę ziem zdobytych uprzednio przez Kompanię Wschodnioindyjską (Howell 8–9).

Nie ulega wątpliwości, iż sposób działania Tajnej Rady stawał się wraz z upływem lat coraz bardziej dyskusyjny. Pamiętać trzeba bowiem, że nieformalna struktura komitetu apelacyjnego utrzymała się, aż do początku XIX wieku, mimo stale wzrastającej ilości apelacji. Anachroniczność struktur sądowniczych dotyczyła zresztą w tym czasie większości organów władzy sądowniczej działających w Zjednoczonym Królestwie. Stąd wiek XIX uważany jest za okres wyjątkowy, choć początkowo prowizorycznych reform sądownictwa (Korporowicz 91–96). W nurt ten wpisują się również dyskusje nad działaniem Tajnej Rady i jej reforma przeprowadzona ustawą o Komitecie Sądowym z roku 1833. Odpowiedzialność za stworzenie nowej formuły pracy Tajnej Rady przypisuje się Lordowi Brougham'owi.

Z upływem kolejnych dziesięcioleci doszło do dalszego doprecyzowania zadań i sposobu działania Komitetu Sądowego. W roku 1843 uregulowano kwestię uprawnień Komitetu w odniesieniu do apelacji składanych od wyroków sądów kościelnych oraz admiralicji¹. Rok później doprecyzowano z ko-

¹ Obecnie Komitet Sądowy Tajnej Rady w zakresie jurysdykcji krajowej sprawuje funkcję najwyższej instancji odwoławczej w następujących przypadkach: apelacje od wyroków sądów kościelnych (w ściśle określonych przypadkach); apelacje od wyroków Wysokiego Sądu Rycerskiego (High Court of Chivalry), który jednak po raz ostatni wydał wyrok w roku 1954; apelacje od wyroków Sądu Admiralicji; apelacje od wyroków sądu kaperskiego w okresie działań wojennych; apelacje od postanowień

lei właściwość Komitetu w sprawach pochodzących z terytoriów zamorskich (sec. 1 Judicial Committee Act 1843, tj. ustawa o Komitecie Sądowym 1843).

Poważną zmianą, która odcisnęła piętno na sposobie działania Komitetu Sądowego, było przeprowadzenie wielkiej reformy sądownictwa z lat 1873–1876. Określenie nowych zasad działania Izby Lordów oraz powierzenie jej uprawnień specjalnie w tym celu nominowanym lordom apelacyjnym (lordom prawa) doprowadziło do zbliżenia Izby oraz Komitetu Sądowego. Powiązanie działalności tych dwóch organów władzy sądowniczej wydawało się logiczne przede wszystkim z tego względu, iż pełniły one równoległe rolę najwyższych organów odwoławczych w płaszczyźnie wewnętrznej (Izba Lordów) i imperialnej (Komitet Sądowy). Zewnętrznym objawem tego zbliżenia było nałożenie na lordów obowiązku zasiadania w Komitecie Sądowym Tajnej Rady, ilekroć byli oni jej członkami (sec. 6 i 14 Appellate Jurisdiction Act 1876, tj. ustawa o jurysdykcji apelacyjnej 1876). W kolejnym stuleciu lordowie prawa zdobyli niekwestionowaną przewagę w Komitecie.

Pod koniec XIX wieku pewne znaczenie w Imperium Brytyjskim zaczął odgrywać ruch promujący ideę tzw. Imperialnej Federacji (*Imperial Federation*), popierany m.in. przez sekretarza stanu ds. kolonii Josepha Chamberlaina. Chociaż działania ruchu nigdy nie zyskały większego znaczenia, jednak w roku 1897 jego członkom udało się przekonać władze państwowe, aby do grona członków Komitetu Sądowego Tajnej Rady zacząć powoływać sędziów orzekających w sądach kolonialnych oraz w sądach indyjskich (Walker 127).

U początku XX stulecia Komitet Sądowy Tajnej Rady był najwyższą instancją odwoławczą dla całego Imperium Brytyjskiego. Oblicza się, iż jego jurysdykcji podlegało około ¼ globu i populacji planety (Keith 316). Było to jednak równocześnie apogeum świetności Imperium, które z każdym kolejnym dziesięcioleciem zaczęło się wyraźnie zbliżać ku swojemu kresowi. Proces rozpadu Imperium trwał długo i składały się na niego różne wydarzenia. W odniesieniu do Komitetu Sądowego, dał się dostrzec w dyskusjach nad znaczeniem instytucji apelacji oraz próbami rezygnacji z prawa jej składania przez obywateli poszczególnych państw Imperium (por. Swinfen: *passim*).

komitetu dyscyplinarnego Royal College of Veterinary Surgeons. Ponadto Komitet jest uprawniony do rozpatrywania spraw dotyczących usunięcia posłów z Izby Gmin ze względu na zakaz zasiadania w niej pewnych kategorii osób, np. sędziów, policjantów czy żołnierzy.

Duże znaczenie w tym względzie miała z pewnością tzw. „deklaracja Balfoura” z listopada 1926 roku, ogłoszona na odbywającej się wówczas konferencji imperialnej. W jej trakcie temat apelacji składanych do Komitetu został poruszony marginalnie. Wskazano m.in., że podmiotami, które powinny się wypowiedzieć w sprawie są same dominia królewskie, jako najbardziej zainteresowane. Uczestnicy konferencji dostrzegali natomiast konieczność podjęcia w przyszłości dyskusji nad tym zagadnieniem (Imperial Conference 6). Już w uchwalonym w roku 1931 statucie westminsterskim derogowano Colonial Laws Validity Act (ustawa o zgodności ustaw kolonialnych) z roku 1865. W ustawie tej ściśle określano także zakres kompetencji przysługujących kolonialnym parlamentom (sec. 2 Statute of Westminster, tj. Statut Westminsterski).

Brak ograniczeń w zakresie stanowienia prawa przez poszczególne parlamenty wkrótce zaczęto szeroko wykorzystywać. W roku 1933 parlament Wolnego Państwa Irlandzkiego zniósł możliwość składania apelacji do Komitetu Sądowego. W tym samym roku parlament kanadyjski odwołał możliwość składania do komitetu apelacji w sprawach karnych (por. Livingston 104–112). Przykład obu państw zainspirował podobne działania podejmowane przez inne państwa. Przedsięwzięcie tych kroków wiązało się z osiągnięciem przez wiele z nich niepodległości, jak również z decyzją o opuszczeniu Brytyjskiej Wspólnoty Narodów. W roku 1947 z jurysdykcji komitetu zrezygnowały Indie, które w tym czasie uzyskały niepodległość. Później tą samą drogą podążyły m.in. Republika Południowej Afryki (1950), Rodezja (1969), Cejlon (1972), Malediwa (1984) i Australia (1986).

W ostatnich dziesięcioleciach nie podejmowano już istotniejszych zmian w zakresie działania Komitetu. Pewne przekształcenia wymuszone zostały jedynie reformą konstytucyjną z roku 2005. Miały one jednak pod wieloma względami charakter kosmetyczny.

Mimo iż od uchwalenia Judicial Committee Act 1833 (ustawy o Komitecie Sądowym 1833) minęło już ponad sto osiemdziesiąt lat, należy zauważyć, że ustawa nadal pozostaje podstawowym źródłem prawa, w oparciu o które działa Komitet Sądowy Tajnej Rady. Dzieje się tak mimo licznych reform, które przeprowadzone zostały od czasu jej wydania, zarówno w odniesieniu do struktury sądownictwa brytyjskiego, jak i funkcjonowania samej Rady. Prócz ustawy z roku 1833 istotne znaczenie dla działalności Komitetu posiadają inne Judicial Committee Acts, m.in. z lat 1843, 1844 i 1915.

Siedziba Komitetu mieści się obecnie w Middlesex Guildhall. Budynek znajdujący się przy Parliament Square w Londynie, od roku 2009 pełni funkcję siedziby Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa. Ze względu na odwoławczy charakter Komitetu, jak również ze względu na kluczowe znaczenie sędziów Sądu Najwyższego, którzy kontynuując tradycję lordów prawa, orzekają w Komitecie, postanowiono o umieszczenie obu sądów w tym samym gmachu. Przed rokiem 2009 siedziba Komitetu Sądowego znajdowała się w pomieszczeniach rządowych przy Downing Street. Sam Komitet mógł jednak obradować, począwszy od roku 1915, w kilku miejscach jednocześnie, co związane było z ustanowieniem tzw. wydziałów. Część posiedzeń odbywało się zatem w Izbie Lordów. Inne natomiast przeprowadzano w salach sądowych Law Courts przy Strandzie.

W roku 1931 G. Rankin podnosił kwestię, że nie istnieją żadne przeszkody, które uniemożliwiałyby przeprowadzanie niektórych posiedzeń poza Londynem, w koloniach. Wskazywał, że duża liczba napływających wówczas apelacji indyjskich uzasadniałaby ich rozpatrywanie w kraju ich pochodzenia (Rankin 11). Mimo tych postulatów, dopiero w 2007 roku zorganizowano pierwszą sesję wyjazdową Komitetu. Sędziowie udali się do Nassau na Bahamach, aby tam rozpatrzyć część apelacji pochodzących z wysp (Keith 321). Od tej pory sędziowie odbyli kilka takich sesji. Czwarta przeprowadzona została w lutym 2017 roku (*“Privy Council Has”*).

Członkostwo w Komitecie Sądowym Tajnej Rady regulowane jest przepisami ustawy o Komitecie Sądowym z 1833 roku. Jego członkami – należy zwrócić uwagę, że w ustawie nie jest używany termin sędzia – mogą być osoby, które są członkami Tajnej Rady i jednocześnie dzierżą bądź dzierżyły w przeszłości tzw. high judicial offices (sec. 1(2) *Judicial Committee Act 1833*). Ponadto w obradach mogą brać udział inne osoby, które zasiadają w Komitecie z racji innych unormowań prawnych (Sec. 1 (2) (b) *Judicial Committee Act 1833*). Ta ostatnia norma wykorzystywana jest od roku 1897, jako podstawa włączania do składów orzekających sędziów pochodzących z krajów, z których napływają apelacje.

Wyjaśnienia wymaga użyte w tekście ustawy sformułowanie high judicial offices (tj. wysokie urzędy sądowe). Przede wszystkim należy zauważyć, że posłużenie się w ustawie odesłaniem do wskazanej kategorii było zabiegiem przemyślanym. Stanowić miało ono bowiem nadanie Komitetowi profesjonalnego charakteru, którego brakowało przed rokiem 1833 (Spencer 98).

Obecnie termin *high judicial offices* należy rozumieć zgodnie z definicją zawartą w *Constitutional Reform Act 2005*. Do grona sędziów zajmujących tzw. wysokie urzędy sądowe należą: sędziowie Sądu Najwyższego, Sądu Apelacyjnego Anglii i Walii, Wysokiego Sądu Anglii i Walii, szkockiego *Court of Session*, Sądu Apelacyjnego Północnej Irlandii, Wysokiego Sądu Irlandii Północnej oraz lordowie apelacyjni, którzy przed październikiem 2009 roku realizowali uprawnienia sądowe Izby Lordów (*Sec. 60 (2) (a) Constitutional Reform Act 2005*). Ponadto w ustawie określony został wiek ustąpienia członków Komitetu należących do grupy *high judicial offices*. Ustawodawca wskazał, że sędziowie tacy powinni przejść w stan spoczynku po osiągnięciu 75 roku życia (*sec. 1 (3) Judicial Committee Act 1833; sec. 26 (7) (a) Judicial Pensions and Retirement Act 1993*). Oznacza to, iż członkowie Komitetu mogą dłużej sprawować swoje funkcje, niż zwykli sędziowie. Zgodnie bowiem z aktualnie obowiązującymi w Anglii przepisami, przedstawiciele judykatury są zmuszeni do ustąpienia z chwilą osiągnięcia 70 roku życia (*sec. 26 (1) Judicial Pensions and Retirement Act 1993*).

W ustawie z roku 1833 określono również ogólną kompetencję sądową Komitetu. Wskazano, iż będzie on rozpatrywał przede wszystkim apelacje oraz skargi (*complaints*) mające charakter apelacji. Postanowienie to przesądziło o odwoławczej naturze Komitetu. Ustawodawca wyjaśnił, że składane apelacje i skargi opierać powinny się bądź na przepisach ustawy (tj. *Judicial Committee Act 1833*), bądź na prawie (*law*), bądź na statucie (*statute*) bądź na zwyczaju (*custom*). Odwołania skierowane mogą być zaś przed oblicze „Jego (Jej) Wysokości” albo „Jego (Jej) Wysokości i Rady”. Dodać należy, że niezależnie od wskazania „adresata”, wszystkie przedkładane apelacje rozpatrywane są przez Komitet Sądowy. Przedmiotem orzekania mogą być wszelkie ustalenia, wyroki, zasady oraz nakazy jakiegokolwiek sądu, sędziego czy urzędnika sądowego (*sec. 3 Judicial Committee Act 1833*).

Komitet Sądowy jest władny rozpatrywać apelacje pochodzące z trzydziestu czterech terytoriów zamorskich. Podstawę prawną orzekania stanowią, co do zasady indywidualne *Orders* wydane przez monarchów brytyjskich. Czasami brak jednak prawodawstwa, które regulowałoby możliwość składania apelacji w konkretnych przypadkach. Sytuacja taka dotyczy np. Bermudów i Wyspy Man (*Practice Directions 1*). Wówczas podstawy uprawnienia należy poszukiwać w prawie wewnętrznym danego państwa bądź terytorium.

Apelacje adresowane bezpośrednio do Komitetu Sądowego Tajnej Rady składane są od wyroków zapadłych w sądach niezależnych krajów o ustroju republikańskim, tj. Dominiki, Mauritiusa, Trynidadu i Tobago oraz w sprawach z zakresu prawa konstytucyjnego od wyroków sądów Kiribati. Ponadto w przypadku wyroków wydanych przez sądy królestwa Brunei, Komitet wydaje wyroki, o których informuje sułtana. W pozostałych przypadkach apelacje składane są: „Komitetowi Sądowemu Tajnej Rady i Jej Wysokości w Radzie” (*Judicial Committee of the Privy Council, Her Majesty in Council*). Są to po pierwsze kraje należące do Zamorskich Terytoriów Zjednoczonego Królestwa oraz będące dependencjami Korony: Anguilla, Bermudy, Brytyjskie Wyspy Dziewicze, Kajmany, Falklandy, Gibraltar, Jersey, Guernsey, Wyspa Man, Montserrat, Wyspa Świętej Heleny wraz z dependencjami (tj. Wyspą Wniebowstąpienia i Tristan de Cunha), Wyspy Turks i Caicos, Wyspy Pitcairn, Wyspy Georgia Południowa i Sandwich Południowy, Brytyjskie Terytorium Arktyczne oraz Brytyjskie Terytorium Oceanu Indyjskiego. Drugą kategorią terytoriów są suwerenne bazy wojskowe Zjednoczonego Królestwa, wśród których wymienia się jednostki ulokowane na Cyprze: suwerenną bazę wojskową Akrotiri i suwerenną bazę wojskową Dhekelia. Do trzeciej kategorii należą terytoria stowarzyszone Nowej Zelandii, tj. Wyspy Cooka i Wyspa Niue. Ostatnią kategorią państw, których obywatele mają prawo składać apelację do Komitetu Sądowego i Jej Wysokości w Radzie, są tzw. niezależne państwa o ustroju królewskim, tj. takie, gdzie głową państwa pozostaje aktualny monarcha Zjednoczonego Królestwa. Do tej kategorii należą: Antigua i Barbuda, Bahamy, Grenada, Jamajka, Saint Kitts i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i Grenadyny oraz Tuwalu (Thompson-Barrow 6).

Jak zostało to wcześniej wskazane, Komitet Sądowy może obecnie rozpatrywać apelacje pochodzące z terenu trzydziestu czterech różnych państw i terytoriów. Liczba ta wprawdzie ulegała w ostatnich dziesięcioleciach systematycznemu zmniejszeniu (Spencer 1989: 98–99; Ingman 99–100), jednak nadal pozostaje stosunkowo duża – w roku 2016 prawomocne wyroki wydano w prawie czterdziestu sprawach, które pochodziły z piętnastu różnych państw.

Dla pełnego obrazu działania Komitetu Sądowego należy zwrócić wreszcie uwagę na fakt, iż jego działalność nie ogranicza się tylko do jednego porządku prawnego. Zestawienie porządków normatywnych, które były

przedmiotem oceny Komitetu, przedstawiono w ujęciu historycznym, tj. z uwzględnieniem krajów, które zrezygnowały z możliwości składania apelacji, na oficjalnej stronie internetowej Komitetu. Wymieniono tam: prawo rzymsko-holenderskie w przypadku apelacji pochodzących z Republiki Południowej Afryki, Brytyjskiej Gujany i Salome; prawo hiszpańskie w przypadku odwołań złożonych od wyroków sądów Trinidadu; przedrewolucyjne prawo francuskie obowiązujące w Quebecu; Kodeks Napoleoński obowiązujący na Mauritiusie; dawne prawo sardyńskie na Malcie; prawo weneckie na wyspach jońskich; prawo normandzkie na Channel Islands; prawo stanowione przez parlament (Oireachtas) Wolnego Państwa Irlandzkiego; prawo muzułmańskie, buddyjskie oraz hinduskie w Indiach; prawo osmańskie w Turcji, na Cyprze i w Egipcie; prawo chińskie w przypadku apelacji od wyroków sądów brytyjskich w Szanghaju; prawo plemienne w Afryce. Wprawdzie dziś zachowano jurysdykcję Komitetu Sądowego jedynie w przypadku kilku powyższych systemów normatywnych (prawo hiszpańskie na Trinidadzie, Code Civil na Mauritiusie i zwyczajowe prawo Wysp Normandzkich), to pamiętać równocześnie należy, że wraz z upływem czasu każde z państw, które zachowały prawo apelacji do Komitetu wytworzyło własne porządki normatywne. Choć w zdecydowanej części są one zbliżone do prawa angielskiego i należą do kultury common law, to jednak obecnie zawierają już wiele własnych, niepowtarzalnych cech, rozwiązań i konstrukcji (por. Keith 323–328). W tym kontekście należy uznać działalność sądową Komitetu za zupełnie wyjątkową w skali światowej. Nawet bowiem trybunały międzynarodowe nie rozstrzygają w przestrzeni poszczególnych praw krajowych, lecz zajmują się zobowiązaniami państw wynikającymi z prawa międzynarodowego.

Obok przedstawionych powyżej kompetencji, ustawodawca zarezerwował monarsze prawo kierowania do Komitetu innych spraw w celu ich rozpatrzenia albo rozważenia (sec. 4 Judicial Committee Act 1833; sec. 14 Judicial Committee Rules Order 2013). Regulacje związane ze sposobem prowadzenia procesu przed Komitetem Sądowym określone zostały w kilku powiązanych aktach. Podobnie jak w przypadku kwestii ustrojowych, podstawowe wytyczne dotyczące procedury zawarte zostały w ustawie z roku 1833 oraz dołączonych do jej treści nowelizacjach. Szczegółowe rozwiązania procesowe zostały natomiast zawarte w Judicial Committee (Appellate Jurisdiction) Rules Order 2009 i ich nowelizacji z 2013 roku oraz wydanych na ich podstawie tzw. Practice Directions.

Komitet Sądowy orzeka w składanych do niego apelacjach, tak w sprawach cywilnych, jak i karnych (sec. 1 (1) *Judicial Committee Rules Order* 2009). Przyjęcie sprawy przez Komitet wymaga wcześniejszego uzyskania przez stronę tzw. zgody na apelację (*permission to appeal*), do udzielenia której, w zależności od okoliczności upoważniony jest sąd od wyroku, którego apelacja ma zostać złożona bądź sam Komitet Sądowy (sec. 10 *Judicial Committee Rules Order* 2009). Prośba o udzielenie zgody winna być złożona w terminie 56 dni od dnia wydania wyroku bądź od dnia uzyskania odpowiedzi odmownej udzielonej przez wyrokujący sąd (sec. 11 (2) *Judicial Committee Rules Order* 2009). Po złożeniu prośby, o jej przedłożeniu muszą zostać powiadomieni przeciwnicy procesowi (sec. 12 *Judicial Committee Rules Order* 2009), którym przysługuje w terminie 28 dni tzw. obwieszczenie sprzeciwu – *notice of objections* (sec. 13 (1) *Judicial Committee Rules Order* 2009; sec. 4 *Judicial Committsee Rules Order* 2013).

Po uzyskaniu zgody strona apelująca jest zobowiązana w ciągu 14 dni wypowiedzieć się w kwestii kontynuowania procesu. Treść jej dotychczasowej prośby zostaje uznana zaś za *notice of appeal*, czyli formalne złożenie apelacji do Komitetu (sec. 17 *Judicial Committee Rules Order* 2009; *Practice Directions* 4). Także strona przeciwna (tzw. *respondent*) jest zobowiązana w terminie 21 dni od przekazania jej informacji o złożeniu apelacji, przedstawić swoje stanowisko w sprawie uczestnictwa w procesie (sec. 19 *Judicial Committee Rules Order* 2009). Po przedstawieniu pism procesowych apelujący musi złożyć oświadczenie o okolicznościach faktycznych sprawy i podnoszonych kwestiach prawnych (sec. 21 *Judicial Committee Rules Order* 2009; sec. 6 *Judicial Committee Rules Order* 2013).

Po złożeniu kompletu pism rejestrator Komitetu wyznacza termin rozprawy (sec. 22 *Judicial Committee Rules Order* 2009). W tygodniach ją poprzedzających strony są dodatkowo zobowiązane do złożenia tzw. *written cases*, tj. pism zawierających zestawienie wszystkich podnoszonych w procesie argumentów (sec. 23 *Judicial Committee Rules Order* 2009).

Co do zasady wszystkie rozprawy powinny mieć charakter publiczny, tzn. powinny być „*heard in open court*”. W sytuacji, w której rozprawa miałaby się toczyć „przy zamkniętych drzwiach”, Komitet jest zmuszony przedstawić uzasadnienie swojej decyzji (sec. 28 *Judicial Committee Rules Order* 2009).

Zagadnienie ustanawiania składów orzekających regulowane jest przepisami ustawy z 1833 roku. Postępowania powinny odbywać się przed

składami złożonymi z przynajmniej trzech członków komitetu (sec. 5A Judicial Committee Act 1833). W rzeczywistości jednak komitet systematycznie obraduje w składach pięcioosobowych (sec. 1 Practice Direction 1; Ingman: 98). Monarcha jest upoważniony do powoływania do składu także innych członków Tajnej Rady, którzy na co dzień nie zasiadają w Komitecie Sądowym (sec. 5 Judicial Committee Act 1833). Przede wszystkim dotyczy to powoływania członków Rady, którzy piastują stanowiska sędziów Sądu Apelacyjnego oraz Wysokiego Sądu Sprawiedliwości. Za legislacyjne uchyczenie uznać należy zaś, iż w obowiązującym tekście ustawy z 1833 nadal zachowane zostały nazwy sądów królewskich istniejących przed reformą sądownictwa z lat 1873–1876 (sec. 6 Judicial Committee Act 1833).

Począwszy od roku 1915, Komitet Sądowy może równocześnie rozpatrywać więcej niż jedną sprawę (sec. 1 (1) Judicial Committee Act 1915). Postępowania toczą się w tzw. wydziałach (divisions). Decyzja taka podyktowana była koniecznością usprawnienia działania Komitetu, który w latach poprzedzających wydanie nowelizacji rozpatrywał w skali roku około 80–100 spraw rocznie. Pamiętać należy zaś, iż wszyscy orzekający członkowie Komitetu pełnili jednocześnie inne funkcje sądownicze, przede wszystkim w Izbie Lordów.

W trakcie rozprawy możliwe jest przeprowadzenie przesłuchania świadków. Stosowne regulacje zawarte zostały w Judicial Committee Act 1833. Z treści Practice Directions wynika jednak, że w sytuacji, w której ogłoszone zostanie przesłuchanie, strony mogą wnosić o wykorzystanie protokołów zeznań złożonych przez świadków w sądach niższej instancji (Practice Directions 7.1.8).

Jeśli jednak strony zdecydują się na przesłuchanie świadków, wówczas zeznania mogą być składane ustnie przed Komitetem, bądź w formie pisemnej w obecności rejestratora Tajnej Rady (sec. 7 Judicial Committee Act 1833). Ustawodawca dopuszcza sytuację, w której Komitet przesłuchuje ponownie świadków, którzy uprzednio złożyli zeznania na wcześniejszych stadiach postępowania. Uprawniony jest on również do przekazania spraw do sądów niższej instancji, tak aby to one uzupełniły materiał dowodowy poprzez przesłuchanie nowych świadków, bądź w celu ponownego przyjrzenia się sprawie – tak w kwestiach ogólnych, jak i szczegółowych (sec. 8 Judicial Committee Act 1833).

W przypadku niestawiennictwa świadków możliwe jest nałożenie przez Komitet Sądowy grzywnien, analogicznych do nakładanych w drodze rytów

subpoena ad testificandum – w przypadku świadków wezwanych do złożenia zeznań oraz subpoena duce tecum – w przypadku świadków wezwanych do przedstawienia określonych dokumentów (sec. 19 Judicial Committee Act 1833). Ponownie należy zaznaczyć, że zachowane sformułowanie ustawowe nie odpowiada aktualnie obowiązującemu prawu procesowemu. W treści Judicial Committee Act 1833 stwierdzono bowiem, że grzywny powinny być nakładane w drodze rytów procesowych tożsamyh z rytami wydawanymi przez Sąd Ławy Królewskiej. Reforma z lat 70. XIX wieku nie tylko zmieniła strukturę sądownictwa, w tym zniósł wskazany w ustawie sąd, lecz również zniósł system rytowy. Wprawdzie w języku prawniczym przywołane terminy nadal występują, jednak oficjalnie zostały one zastąpione tzw. zawezwaniami świadków – witness summons (por. Witness summons; Halberda 2010, 193–205).

W trakcie postępowania dowodowego, Komitet Sądowy ma prawo żądać od sądów kolonialnych (ponownie zachowano dawne określenie) oraz sądów działających w pozostałych posiadłościach, dominjach królewskich oraz na innych terytoriach dokumentów niezbędnych dla właściwego prowadzenia postępowania (sec. 10 Judicial Committee Act 1844).

W zakresie postępowania dowodowego, część swych zadań Komitet może wykonywać za pośrednictwem rejestratora Tajnej Rady albo innych osób, które zostały w tym celu specjalnie ustanowione. Dla wyjaśnienia zadań rejestratora posłużono się porównaniem do funkcji pełnionej przez Master of the Rolls w sądzie kanclerskim (sec. 17 Judicial Committee Act 1833). Po raz wtóry należy zauważyć, że współcześnie porównanie to utraciło swoje oryginalne znacznie, gdyż sąd kanclerski od czasów przywoływanej uprzednio reformy sądowej nie istnieje. Analogia ta może zaś wprowadzać osoby nieznaące prawa w błąd, gdyż określenie „Master of the Rolls” pozostaje nadal w użyciu, jednak w zupełnie innym znaczeniu niż dawniej. Obecnie określa się w ten sposób przewodniczącego wydziału cywilnego Sądu Apelacyjnego Anglii i Walii.

W odniesieniu do samego rejestratora, należy zauważyć, iż jego zadania zostały dookreślone w wydanej w roku 1853 Privy Council Registrar Act (tj. ustawie o rejestratorze Tajnej Rady). Rejestrator może przesłuchiwać świadków, ponadto może odbierać ich pisemne zeznania (affidavits and depositions) składane pod przysięgą (sec. 1 Privy Council Registrar Act 1853). Ustanawiany jest przez monarchę (sec. 18 (1) Judicial Committee Act 1833).

Przedstawienie kandydatury powinno być jednak poprzedzone konsultacją z przewodniczącym Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa (sec. 18 (2) Judicial Committee Act 1833). Obecnie rejestrator korzysta z pomocy innych urzędników, którzy tworzą tzw. Registraturę Komitetu Sądowego (por. Practice Directions 2).

Od Komitetu oczekiwano, iż będzie przedstawiał swoje decyzje jedno-głośnie. Zasada ta była konsekwencją doradczej natury Komitetu, która jednak w praktyce zaczęła ulegać stopniowemu osłabieniu. Wprawdzie jego decyzje mają być przedstawiane monarsze do zatwierdzenia, jednak aktualne ustawodawstwo zezwala na ich upublicznianie z dniem wydania wyroku (judgment).

Wymóg jednogłośności wyraźnie odróżniał Komitet od Izby Lordów, a współcześnie odróżnia od Sądu Najwyższego, gdzie wszyscy uczestniczący w sprawie sędziowie są uprawnieni do wydania własnych niezależnych opinii. O problemach z zasadą jednogłośności świadczy fakt, że wkrótce po rozpoczęciu pracy przez Komitet Sądowy, regularnie zaczęło dochodzić do publikowania – nie zawsze oficjalnymi „kanałami” – tez i opinii przedstawianych przez tych jego członków, którzy nie zgadzali się z ogłoszonym publicznie wyrokiem. W roku 1878 praktyka taka została wyraźnie zakazana. Dopiero w roku 1966 oficjalnie zezwolono na dołączanie do treści proponowanego monarsze rozwiązania prawnego tzw. zdania odrębnego – dissenting judgment (zob. Rankin 18; Keith 320; Ingman 98).

Próba zdefiniowania tego, czym jest Komitet Sądowy Tajnej Rady, wy-myka się prostym stwierdzeniom. Pobieżne spojrzenie na jego dzieje, jak również i na jego aktualną pozycję prawną, prowadzić może do sprzecznych konkluzji. Skoro Komitet rozpatruje sprawy pochodzące z różnych państw, wydaje się być on trybunałem międzynarodowym. W rzeczywistości jednak nim nie jest, będąc najwyższą instancją odwoławczą dla wielu niezależnych porządków prawnych.

W powiązaniu z tymi trudnościami interpretacyjnymi pozostaje przywołane na początku powyższego opracowania twierdzenie M. Partingtona o anachroniczności Komitetu Sądowego. Wprawdzie angielski prawnik nie stwierdza tego wprost, jednak z jego wypowiedzi wynika, że Komitet kontynuuje imperialne tradycje, a zatem jego funkcjonowanie nie powinno być współcześnie dopuszczone. Temu stwierdzeniu należy przeciwstawić pogląd zaprezentowany przez J.R. Spencera, zdaniem którego „angielski charak-

ter” Komitetu – co stanowi w tym przypadku metaforę stwierdzenia „imperialny” – może być uznany za jego walor. Pozwala bowiem na stosowanie stabilnego i logicznego korpusu zasad common law (Spencer 1989: 100). Nie ulega wątpliwości, że w tym ostatnim twierdzeniu jest sporo prawdy. Krótkowzroczne byłoby zaprzeczenia istnieniu wspólnej tradycji prawnej ukształtowanej pod wpływem angielskiego common law. W jakimś stopniu Komitet spełnia funkcję unifikacyjną (por. Keith 338), jednocześnie szanując odmienności cechujące poszczególne systemy prawne podlegające jego jurysdykcji.

Proste skojarzenie pojęć stary i anachroniczny, które sugeruje M. Partridge nie jest właściwe. Komitet Sądowy jest z pewnością starą instytucją, której korzenie odnaleźć można jeszcze w średniowieczu. Niemniej dzięki regularnie przeprowadzanym reformom, tak w zakresie ustroju jak i zasad procedowania, jawi się on współcześnie jako sprawnie działający i nieodbiegający swymi standardami od innych sądów organ władzy sądowniczej.

Istnienie Komitetu Sądowego w obecnej formule cieszy się uznaniem większości zainteresowanych jego działalnością stron. W latach 2010–2016 średnia ilość rozpatrywanych rocznie spraw wynosiła czterdzieści². W tym samym okresie średnia ilość wyroków zapadłych w Sądzie Najwyższym Zjednoczonego Królestwa wynosiła sześćdziesiąt siedem. W tym kontekście należy stwierdzić, że różnica nie jest duża, szczególnie gdy porówna się populację Zjednoczonego Królestwa (ok. 63 mln) z łączną populacją państw dopuszczających apelację do Komitetu (ok. 7,4 mln).

Reformy można przeprowadzać zawsze, należy zadać jednak pytanie czy są one zawsze potrzebne. Niedawno Wielka Brytania doświadczyła kosztownej reformy przekształcenia Komitetu Apelacyjnego Izby Lordów w Sąd Najwyższy Zjednoczonego Królestwa. Z perspektywy czasu widać, że reforma nie przyniosła żadnych istotnych zmian. Wprawdzie nie można już zarzucić Sądowi Najwyższemu, że jest instytucją anachroniczną, skoro działa niecałe dziesięć lat, jednak sposób jego procedowania w niczym nie odbiega od doświadczenia Komitetu Apelacyjnego Izby Lordów (por. Korporowicz 113–117).

² W 2010 roku były rozpatrywane – 33 sprawy, w 2011 roku – 47 spraw, w 2012 roku – 41 spraw, w 2013 roku – 32 sprawy, w 2014 roku – 42 sprawy, w 2015 roku – 48 spraw, w 2016 roku – 37 spraw.

Wreszcie na koniec wypada dodać, że współcześnie, w dobie zmniejszających się dystansów i barier komunikacyjnych, Komitet Sądowy Tajnej Rady ma szanse jeszcze lepiej realizować powierzone mu zadania niż w przeszłości. Pamiętać trzeba również, iż nie jest on owocem sztucznie wykreowanego bytu ponadnarodowego, lecz kwintesencją wielowiekowej tradycji, której jednym z wielu elementów był brytyjski imperializm.

Judicial Committee of the Privy Council – Judicial Relic of the British Empire?

Summary

This work attempts to find an answer to a question regarding the anachronistic character of the Judicial Committee of the Privy Council. It consists of three separate parts: historical, structural and procedural. An analysis of these three aspects allows to reject the opinion that the Committee was of an anachronistic character. In other words, its structure and procedure are entrenched in the historical experience which, at first glance, may give a false impression of anachronism. Yet in fact, its present shape and form do not differ from other similar judicial bodies. The data collected over a period of the last few years show that the Committee passes around 40 decisions per year. By no means a small number for such a unique court.